

Laudáció

Az Európa Könyvkiadó már az 1960-as években egyszer s mindenkorra eldöntötte azt a kérdést, amiről az orosz eszmetörténet – na és mi ruszisták – évszázadok óta vitatkozunk: hová is tartozik Oroszország? A Kelethez vagy a Nyugathoz? Az Európasok kategorikus választ adtak: Oroszország Európáé, azaz, Oroszország AZ Európáé – és punktum. Így alakult ki az az evidencia, hogy az orosz irodalom – a rendszerváltásig: orosz és szovjet-orosz irodalom – első számú kiadója az Európa lett.

A döntésben bizonyára szerepet játszott a központi, irodalompolitikai ukáz is, az viszont tény, hogy amint az Európa Kiadó kézbe vette (kapta) az orosz (szovjet) irodalom magyarországi megjelentetésének feladatát, azonnal elkezdte tágítani a tervutasításos távirányítás határait és lehetőségeit. Nyilvánvalóan közrejátszott ebben az is, hogy olyan szerkesztők hozták a közvetlen döntéseket, mint Kardos László, aki 1973-tól szerkesztőbizottsági elnöke volt az *Szovjet Irodalom Könyvtára* című sorozatnak, s aki műfordítóként, irodalomtörténészként, a direktívák szem előtt tartásával, mégis európai kontextusban, európai mércéhez igazítva válogatta a megjelenésre érdemesnek tartott műveket.

Meghatározó érdeme van a 60-80-as évek kiváló orosz műfordítóinak is abban, hogy a szovjet irodalmat nem kényszerrel kellett lenyomni a magyar olvasók torkán, hanem az igényes nyelvi megformálás révén a fordításiirodalom szerves részeként: a kanonikus szovjet művek a Nyugat műfordítói eszményei jegyében szólaltak meg, nemcsak kötelezően olvasandó irodalomként. Hadd utaljak most – vállalva a szubjektivitást, sőt véletlenszerűséget -- e nagy fordítói nemzedékből Nikodémusz Ellire, akitől én magam tanultam, mi is az a műfordítás. Római parti lakásának ebédlőasztalon kiterítve elemezte végig a különböző fordításváltozatokat, hogy aztán félretolja mindet, s új változatot kérjen: „személy is legyen benne, ne csak alany” – pontosan emlékszem, ezzel köszönt el mindig. Katona Erzsébettel mint szerkesztővel találkoztam: egy vékonyka, szatirikus Bulgakov-tárcaválogatáshoz írtam előszót, nagy komolyan, sok súlyos lábjegyzettel. Csendesen, türelmesen lebeszélte mindegyikről: „majd a disszertációdban felhasználod” – mondta (nem rajta múlt, hogy erre húszöt év múltán került sor). Az antológia műfaját szerették legjobban: abba mindig bele lehetett csempészni egy-egy saját maguk által választotta, valódi alkotást a listán megküldött egyenirodalom mellé. Ezeket pedig első kézből, a magyar irodalmat oroszra fordító kiváló műfordítóktól kapták, Jelena Malihinától, Tánya Voronkinától és társaiktól, akik viszont az Európas társaiktól vitték titokban az igazi magyar irodalmat.

A „csempészs” egyébként is nélkülözhetetlen kiadói eszköz volt ekkoriban. Jelena Szergejevna, Bulgakov harmadik felesége, aki két évtizeden át hiába próbálkozott A Mester és Margarita kiadásával, s amikor 1967-ben a Moszkva folyóiratban végre megjelenhetett, a durva csonkításba is beleegyezett. Mesélik, hogy Jelena Szergejevna a kivágott részeket vékony átütőpapírra átgépelve, alsóneműjébe rejtve hozta Magyarországra, amit aztán személyes jó barátjának, Szöllősy Klára menten belefördített a magyar kiadásba. Így történhetett, hogy az első magyar kiadás teljesebb volt, mint a hivatalos orosz kiadás.

A kiterjedt személyes kapcsolatok révén az Európa kiadó munkatársai tudomást szereztek az olvadás legkisebb jeléről, éberren figyelték a szovjet kultúrpolitikát, azonnal reagáltak a kiadási kurzusok enyhülésére: ennek köszönhető, hogy időben, még a betiltás előtt le tudták fordíttatni és ki tudták adni például Szolzsenyicin művét, az *Iván Gyenyiszovics* egy napját.

Az Európai Kiadónak tehát, túlzás nélkül állíthatjuk, nem kellett radikális rendszerváltást végrehajtania a szovjetből oroszra váltó 1990 utáni új irodalom kiadási politikája terén: fő mértéke, a lehetőségek szabta határon belül, az érték volt mindig. A *folytonosság* jellemző a kiadó műhelymunkájára abban a tekintetben is, hogy a kötelező listák megszűntével viszonylag magas maradt az oroszról fordított művek aránya, s közel sem zuhant olyan ijesztő mértékben, mint mondjuk az oroszul tanulók aránya. Az Európás orosz könyveket jellemző harmadik kulcsszó az *egyenletes minőség*. Az új orosz tömegkultúra egymás után dobta a piacra az olyan egyszer használatos, konjunkturális könyveket, amelyekre a hirtelen pénzkereset reményében rövidéletű kis kiadók csaptak le. Az Európa nem állt be ebbe a sorba: 1993 után, ahonnan a fél évszázados múltra visszatekintő kiadó új korszakát számítja, továbbra is olyan orosz művek jelentek meg, amelyeket állandóan érdemes a polcon tartani. A példányszám, a műszám csökkent persze, de ezt kompenzálta-kompenzálja, hogy ami az Európa logója alatt orosz szerzőtől kikerül, azt érdemes megvenni.

Ezért az új korszakért már a fiatal nemzedék felel, mondhatnánk, ha nem tudnánk, hogy az utóbbi másfél évtizedben M. Nagy Miklós az egyetlen oroszos szerkesztő az Európánál, miközben egy csomót fordít-szerkeszt angolból, spanyolból is. Naprakész az európai és amerikai irodalomból, mégsem azt javasolja kiadásra, amire a Nyugat rátette a pecsétjét, nem csak abból dolgozik, amit orosz írók rámenős nyugati ügynökei akarnak rásózni, hanem közvetlen forrásból. Orosz írók, szerkesztők tartják számon barátaik közt, „házaszerzője” a közelmúltban elhunyt Akszjonov, Akunyin, Jerofejev és Pelevin. Mer új nevekkal előjönni: most például Dmitrij Gluhovszkijra, az egyik legnépszerűbb populáris szerzőre tett, de meri leporolni és újra kézbe adni a klasszikusokat is. Szervezőmunkájának köszönhető, hogy új és felújított fordításokban, önálló sorozatként jelennek meg Bulgakov, Puskin, Gogol, Tolsztoj, Nabokov és mások művei. Meri elővenni saját régi fordításait, már ha megtalálja őket: vagy 15 évig kallódott legelső fordítása, az örök botrányhős Limonov legelső műve, az *Én vagyok*, Edicska -- most végre olvashatja a magyar olvasó is.

Merthogy mer kockáztatni a kiadó, s a kiadóvezető is: rizikót jelent ma az egész orosz irodalom, nemcsak Limonov, aki a maga nacbolos hírével hívek helyett még politikai ellenfelet is szerezhet. Pályázati források, támogatások híján a kiadó is, az orosz irodalom is csak magára számíthat.

De helytáll magáért mindkettő: Európa és Oroszország jó páros az irodalomban.